

Dariusz Mazurkiewicz¹

Szczecin

<https://orcid.org/0000-0002-3779-5025>

Kanoniczne środki zapobiegawcze w przypadku oskarżeń o czyny *contra sextum Decalogi praeceptum* z osobami małoletnimi

Abstract

Canonical preventive measures in the case of accusations of acts *contra sextum Decalogi praeceptum* against minors

The attitude of the ecclesiastical authority towards crimes „*contra sextum*” against children and adolescents committed by clergy should be characterized by faithful implementation of canonical norms indicated by both the general and particular legislator. Methods of responding to allegations of sexual misconduct against minors under canon law also include remedial measures. These are not a punishment in the strict sense of the word, as these can be applied at various stages of the proceedings against the accused. These include, first of all, dismissal, the tasks and offices of the Church, the order or prohibition of staying in a place or territory, the prohibition of public participation in the Eucharist, and their purpose is to prevent scandal, protect the freedom of witnesses and guarantee justice. These should be imposed in the form of a written order. These are administered by the ordinary. These may change in the course of the proceedings, these should be annulled when the reason for their imposition ceases to exist, but they always cease at the end of the criminal or administrative-criminal trial. In applying them, the Church superior must take into account both the interests of the alleged victims and their relatives and the rights of the accused.

Keywords: canonical preventive measures, protection of minors, pedophilia

¹ Dariusz Mazurkiewicz – prezbiter diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dr nauk prawnych, adiunkt na Uniwersytecie Szczecińskim, e-mail: dariusz.mazurkiewicz@usz.edu.pl.

Streszczenie

Postawa władzy kościelnej wobec przestępstw *contra sextum* popełnianych przez duchownych wobec dzieci i młodzieży, powinna charakteryzować się wiernym realizowaniem norm kanonicznych, wskazanych zarówno przez prawodawcę powszechnego, jak i partykularnego. Do przewidzianych przez prawo kanoniczne sposobów reagowania na oskarżenia o czyny nierządne z osobami małoletnimi, należy zaliczyć również środki zapobiegawcze. Nie są one karą w ścisłym tego słowa znaczeniu, bowiem mogą być stosowane na różnych etapach postępowania wobec oskarżonego. Należą do nich przede wszystkim: oddalenie od posługi, zadań i urzędów kościelnych, nakaz lub zakaz przebywania na jakimś miejscu lub terytorium oraz zakaz publicznego uczestnictwa w Eucharystii. Ich celem jest zapobieżenie zgorszeniu, ochrona wolności świadków i zagwarantowanie sprawiedliwości. Powinny być nakładane w formie pisemnego nakazu. Ich dysponentem jest ordynariusz. Mogą być zmieniane w trakcie trwania postępowania, należy je odwołać, gdy ustanie przyczyna ich nałożenia, zawsze natomiast ustają wraz z zakończeniem procesu karnego lub postępowania karnoadministracyjnego. Przy ich stosowaniu przełożony kościelny musi mieć na uwadze zarówno dobro domniemanych ofiar i ich bliskich, jak i prawa oskarżonego.

Słowa klucze: kanoniczne środki zapobiegawcze, ochrona małoletnich, pedofilia

Wstęp

Przestępstwa przeciwko VI przykazaniu Dekalogu popełnione przez osoby posługujące w Kościele budzą szczególne zgorszenie i domagają się sprawiedliwego osądzenia sprawców. Stosunek do nich jest również oznaką wiarygodności przełożonych kościelnych, którzy dysponując wiedzą na temat czynów przestępczych popełnianych wobec dzieci i młodzieży, mają obowiązek reagowania zgodnie z normami prawa państwowego i kanonicznego. Ich działania powinny przebiegać zgodnie z normami procesowymi wyznaczonymi przez prawodawcę kościelnego. Sądowy proces karny i postępowanie karnoadministracyjne oraz postępowanie w oparciu o art. 21 § 2, 2° *Sacramentorum sanctitatis tutela*² stanowiące sposoby prowadzenia postępowania, niejednokrotnie charakteryzują się jednak przewlekłością, natomiast domniemane przestępstwo staje się

² Jan Paweł II, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, Sacramentorum sanctitatis tutela* (30.04.2001), AAS 93 (2001), s. 737-739, tekst po modyfikacjach Kongregacji Nauki Wiary zatwierdzonych przez papieża Benedykta XVI w dniu 21 maja 2010 r., *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419-434, (dalej: SST).

często przedmiotem zainteresowania mediów, co prowadzi do postulatów ukarania oskarżonego jeszcze przed wydaniem wyroku lub dekretu. Prawodawca kościelny stoi na straży godności każdego człowieka, także tego, wobec którego zostało wniesione oskarżenie o przestępstwo wobec małoletnich, i nie może dopuszczać do ukarania wiernego przed udowodnieniem mu winy. Czasami jednak staje wobec konieczności wyrównania sprawiedliwości, zwłaszcza, gdy zarzut wydaje się prawdopodobny, a ponadto istnieje niebezpieczeństwo dalszych przestępczych działań ze strony oskarżonego. W tej sytuacji władza kościelna ma obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa zarówno osobom składającym zawiadomienie o przestępstwie, jak i tym, wśród których posługiwał dotychczas oskarżony. Realizacja tych celów może dokonać się między innymi poprzez zastosowanie środków zapobiegawczych, które pozwolą na ochronę osób zagrożonych czynami przestępczymi, a jednocześnie nie stanowią w ścisłym tego słowa znaczeniu kary wiążącej oskarżonego. Środki te wymienione są zasadniczo w kan. 1722 Kodeksu Prawa Kanonicznego³ i 1473 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich⁴. Z kolei stosowane w przypadkach oskarżeń o czyny *contra sextum*, a obecne w normach kanonicznych takie figury jak karne środki zaradcze i środki dyscyplinarne, oparte są o kan. 1339 KPK i w kan. 1427 KKKW. Również one mają charakter prewencyjny i zaradczy, nie są jednak środkami zapobiegawczymi w ścisłym tego słowa znaczeniu, dlatego zostaną jedynie zasygnalizowane w niniejszej analizie.

1. Zakres przedmiotowy i podmiotowy przestępstw *contra minores*

W ostatnich latach, zwłaszcza od czasu wybuchu skandali o charakterze pedofilskim w Kościele w Stanach Zjednoczonych Ameryki i w Irlandii, zakres przedmiotowy przestępstw seksualnych skierowanych przeciwko osobom małoletnim ulegał zmianom. W KPK prawodawca penalizował czyny duchownego przeciwko VI przykazaniu Dekalogu popełnione z osobą małoletnią poniżej lat 16 (kan. 1395 § 2)⁵. Nie uszczegóławiał przy tym tych czynów, podając jedynie ich ogólną formułę⁶. Również kanoniści nie analizowali szczegółowo zagadnie-

³ *Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317, tłum. polskie, Poznań 1984, dalej KPK.

⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1148-1259, dalej KKKW.

⁵ Przepis ten nie ma odpowiednika w KKKW.

⁶ Kategoria tych czynów jest szeroka i obejmuje zarówno stosunek seksualny, jak i inne czynności seksualne, także dokonywane na odległość za pośrednictwem różnych form komunikacji.

nia, nadmieniając o nim jedynie przy okazji analizowania przestępstw duchowych *contra sextum*⁷.

Zakres przedmiotowy przestępstwa został rozszerzony na mocy przywołanego już Listu apostołskiego motu proprio Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela* z dnia 30 kwietnia 2001 r.⁸ i wydanego w jego konsekwencji w dniu 18 maja 2001 r. listu Kongregacji Nauki Wiary⁹, poprzez podwyższenie wieku ochrony małoletnich aż do pełnoletniości. Norma ta już na stałe wpisała się w prawodawstwo kościelne, przewyższając tym samym cezurę wiekową przyjętą w przeważającej większości państwowych systemów prawnych. Pozwoliła przy tym na objęcie ochroną znacznie większej liczby osób, nie koncentrując się już na samej pedofilii, ale również na czynach efebofilnych, będących przejawem niedojrzałości psychoseksualnej sprawców.

Kolejnej reformy prawa materialnego dotyczącego ochrony małoletnich dokonał Benedykt XVI, zatwierdzając 21 maja 2010 r. normy wydane przez Kongregację Nauki Wiary¹⁰. W ich myśl z osobą małoletnią zrównana została osoba dorosła, trwale niezdolna do pełnego posługiwania się rozumem (art. 6 § 1, 1° SST). Z tej racji ochrona przed przestępstwami seksualnymi została rozciągnięta także na tych, którzy cierpią na choroby psychiczne lub niedorozwój umysłowy, przy czym nie musieli być oni całkowicie pozbawieni używania rozumu. Wystarczyło, że ich sfera wolitywna nie pozwalała na podejmowanie suwerennych decyzji o podjęciu kontaktu seksualnego, bądź niedorozwój nie pozwalał na zrozumienie dokonujących się czynności.

Normy definiowały także nowe przestępstwo polegające na nabywaniu albo przechowywaniu lub rozpowszechnianiu materiałów pornograficznych *a clerico turpe patrata* przedstawiających małoletnich poniżej 14 roku życia. Przestępstwo to mogło dokonać się w jakikolwiek sposób i za pomocą jakiegokolwiek urzędnika (art. 6 § 1, 2° SST). Trzeba zwrócić uwagę, że w myśl tego przepisu nie każde posiadanie i wykorzystywanie materiału pornograficznego jest działaniem przestępczym, a jedynie to, które jest dokonane w celach lubieżnych. Ponadto prawodawca chcąc, by norma miała jak najbardziej generalny charakter, nie ograniczył sposobu korzystania z pornografii dziecięcej, przez co

⁷ Zob. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne, część szczegółowa*, Warszawa 2003, s. 163-166.

⁸ AAS 93 (2001), s. 737-739.

⁹ Kongregacja Nauki Wiary, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* (18.5.2001), AAS 93 (2001), s. 785-788, tłum. polskie *Miesięcznik Pastorski Plocki*, 68, 10 (2001), s. 415-417. Wiek ochrony ofiar na mocy indultu Stolicy Apostolskiej został podniesiony do 18 roku życia w 1994 r. w Stanach Zjednoczonych Ameryki, a w 1996 r. w Irlandii.

¹⁰ Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419-434.

spowodował, że każde korzystanie lubieżne jest działaniem przestępczym. Tak sformułowane przestępstwo stanowiło *novum* i rozszerzało zakres ochrony, było jednak krytykowane za zbyt niską cezurę wiekową, dzięki której osoby korzystające z materiałów lubieżnych mogły uniknąć odpowiedzialności¹¹.

Nieścistości te zostały usunięte wraz kolejną nowelizacją dokonaną przez papieża Franciszka na mocy Konstytucji apostolskiej *Vos estis lux mundi*¹². W ustawie tej w art. 1 § 1a prawodawca zawarł trzy rodzaje przestępstw *contra sextum Decalogi preceptum*, które stanowią zarówno kontynuację, jak i uzupełnienie poprzednich regulacji¹³.

Pierwszy rodzaj tego typu przestępstw polega na zmuszaniu kogoś, poprzez zastosowanie przemocy lub groźby, lub też nadużywając władzy, do dokonywania lub poddawania się czynnościom seksualnym. Treść tej normy jest nawiązaniem do przywołanego już kan. 1395 § 2 KPK, w którym prawodawca stanowi, że przestępstwem jest czyn przeciwko VI przykazaniu Dekalogu połączony z użyciem przymusu lub groźby¹⁴. Rozszerzeniem normy kodeksowej jest natomiast penalizacja czynu polegającego na doprowadzeniu do czynności seksualnych poprzez nadużycie władzy. Chodzi tutaj o władzę kościelną, zarówno wynikającą z przyjętych święceń, jak i otrzymaną na mocy urzędu lub delegacji. Zatem przestępstwa może dokonać zarówno osoba nadużywająca władzy święceń, jak i władzy rządzenia, i to we wszystkich jej przejawach: ustawodawczym, wykonawczym lub sądowniczym. Nie trzeba przy tym używać władzy w samym momencie popełnienia przestępstwa. Wystarczy, że doprowadzenie do czynności seksualnej dokonało się przez osobę, która dysponowała władzą i wykorzystała ją do wzbudzenia w ofierze poczucia zależności, nieumiejętności

¹¹ Zob. D. Cito, *Las nuevas normas sobre los «delicta graviora»*, „Ius Canonicum” 50 (2010), s. 643-658; D. Astigueta, *Ultime modifiche al motu proprio delicta graviora*, w: *Il quindicesimo anniversario dell'istituto di diritto canonico „Ad instar facultatis” dell'Universita Cattolica Pazzmany Peter*; red. S. Szuromi, Budapeszt 2011, s. 69-87.

¹² Franciszek, *List apostolski motu proprio Vos estis lux mundi* (9.05.2019), http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html, (dostęp 6.02.2021), dalej VELM.

¹³ Wśród aktów prawnych dotyczących ochrony małoletnich należy zauważyć jeszcze *List apostolski motu proprio papieża Franciszka Come una madre amorevole*, AAS 108 (2016), s. 715-717, w myśl którego do odpowiedzialności karnej w postaci usunięcia ze stanowiska podlega biskup diecezjalny, eparcha oraz ten, na kim choćby tymczasowo spoczywa odpowiedzialność za Kościół partykularny albo inną wspólnotę wiernych, o których w kan. 368 KPK i 313 KKKW, jeżeli wobec zgłoszonych mu nadużyć wobec nieletnich lub bezbronnych dorosłych wykazał się poważnym brakiem sumienności. Pojęcie bezbronnego dorosłego jest zakresowo szersze niż osoby dorosłej, trwale niezdolnej do pełnego posługiwania się rozumem, o której prawodawca normował w 2010 r., ale takie samo jak osoby bezradnej, o której w VELM.

¹⁴ Zob. D. Borek, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym*, Tarnów 2015, s. 72-75.

odmówienia lub w inny sposób nie pozwoliła na przeciwstawienie się dokonywanym czynnościom seksualnym.

Drugą postacią przestępstwa zawartą w VELM jest dopuszczenie się czynności seksualnych z osobą małoletnią lub bezradną (*persona vulnerable*). Pojęcie osoby małoletniej jest oczywiste (kan. 97 § 1 KPK i art. 1 § 2a VELM) i nie nosi w tym przepisie żadnych ograniczeń interpretacyjnych¹⁵. Z kolei jako osobę bezradną prawodawca kościelny definiuje każdą osobę chorą, z ułomnościami fizycznymi lub umysłowymi oraz pozbawioną wolności osobistej, która faktycznie, nawet sporadycznie, ma ograniczoną zdolność rozumienia, chcenia lub przeciwstawienia się agresji (art. 1 § 2b VELM). W myśl tego unormowania przedmiotem przestępstwa mogą być zatem osoby niepełnosprawne fizycznie lub psychicznie, które nie są w stanie obronić się przed agresorem, osoby nie dysponujące pełną wolnością osobistą, osoby uzależnione, a także znajdujące się, choćby z własnej winy, pod wpływem środków psychoaktywnych. Trudno pokusić się o taksatywne wyliczenie możliwych przypadków, ponieważ pod zawartymi przez prawodawcę pojęciami może kryć się wiele osób i przypadków. Ich wspólną cechą jest nieumiejętność w pełni świadomego i dobrowolnego kierowania swoim postępowaniem nakierowanym na wyrażenie zgody na udział w czynności seksualnej. Trzeba przy tym zważyć, że zakres tej normy jest znacząco rozszerzający w stosunku do zapisów dokumentu Kongregacji Nauki Wiary z 2010 r, który chronił jedynie osoby habitualnie niezdolnie do posługiwania się rozumem. W konsekwencji różne dykasterie Stolicy Apostolskiej są kompetentne w rozpatrywaniu przypadków przestępstw wobec osób trwale niezdolnych do posługiwania się rozumem i osób bezradnych¹⁶.

Ostatnią formą przestępstwa *contra sextum* zdefiniowanego w VELM jest to, które polega na wytwarzaniu, prezentowaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu, także telematycznie, pornografii dziecięcej oraz rekrutowaniu lub nakłanianiu osoby małoletniej lub bezradnej do udziału w prezentacjach pornograficznych. Ustawa zawiera przy tym definicję pornografii dziecięcej. Jest nią „jakikolwiek przedstawianie osoby małoletniej, niezależnie od zastosowanych środków, zaangażowanej w jednoznaczne czynności seksualne, rzeczywiste lub symulowane, oraz jakiegokolwiek przedstawianie narządów płciowych małolet-

¹⁵ P. Skonieczny, *Przestępstwa contra mores a misja Kościoła w sytuacji zgorznienia*, „Symposium” 20 (2016) nr 2, s. 79.

¹⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich*, wersja 1.0 (16.07.2020), I, 5°, tekst za: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Aspekt prawny. Dokumenty. Komentarze*, [red.] P. Studnicki, M. Dalgiewicz, Ząbki 2020, s. 59-99. Trzeba jednak wyraźnie zauważyć, że *Vademecum* nie jest ani tekstem normatywnym, ani nowelizacją wcześniejszych przepisów, a jedynie stawia sobie za cel „lepsze objaśnienie toku postępowania”.

nich w celach przede wszystkim seksualnych” (art. 1 § 2c VELM). Należy zatem podkreślić, że uległa zmianie cezura wiekowa redukująca przestępstwo do pornografii przedstawiającej osoby poniżej czternastego roku życia. Ponadto także w tym przestępstwie prawodawca zrównał małoletniego z osobą bezradną, czyniąc te osoby przedmiotem przestępstwa w postaci rekrutowania lub nakłaniania do udziału w prezentacjach pornograficznych. Trzeba natomiast zauważyć, iż normy VELM nie podają, że przestępstwem jest nabywanie, przechowywanie lub rozpowszechnianie materiałów pornograficznych tylko wtedy, gdy dokonuje się w celach lubieżnych. Nie wydaje się co prawda, by prawodawca zamierzał penalizować przywołane czyny dokonujące się z innych powodów, jak na przykład gromadzenie dowodów w postępowaniu karnym przed trybunałem kościelnym, jednak w celu zachowania precyzji w akcie stanowienia prawa, warto by dokonać uściślenia normy.

Poza prawem powszechnym, przestępstwa *contra minores* definiowane są również w prawie partykularnym. Jeżeli chodzi o Kościół w Polsce należy przywołać przede wszystkim *Wytoczne* Konferencji Episkopatu Polski z 2014 r., które były już dwukrotnie nowelizowane¹⁷. W ich myśl pierwszym przestępstwem jest czyn przeciwko VI przykazaniu Dekalogu popełniony z niepełnoletnim¹⁸ poniżej osiemnastego roku życia, przy czym z niepełnoletnim zrównana jest osoba, która w sposób trwały jest niezdolna do posługiwania się rozumem. Trzeba zauważyć, że polski prawodawca partykularny wydaje się nie zauważać w ostatniej nowelizacji z 8 października 2019 r. postanowień VELM, które rozszerzają zakres ochrony na wszystkie osoby bezradne, co jest pojęciem zakresowo szerszym niż to przywołane w *Wytocznych*. Drugim przestępstwem jest to zdefiniowane w art. 1 § 1a VELM, dotyczące nabywania, przechowywania lub

¹⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Uchwała nr 13/366/2014 z 8.10.2014 r., nowelizowana na mocy uchwały nr 5/376/2027 z 6.06.2017 r. i na mocy uchwały nr 14/384/2019 z 8.10.2019 r., „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 31 (2019), s. 261-270.

¹⁸ Pojęcie to, używane również w normach prawa partykularnego w Polsce, jest w rozumieniu prawodawcy Kościelnego jednoznaczne z pojęciem małoletniego. Trzeba jednak zwrócić uwagę na nieścisłość, bowiem pojęcie małoletniego w polskim porządku prawnym jest używane w prawie cywilnym i oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia (art. 10 § 1 *Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny*, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 1740, 2320), natomiast pojęcie niepełnoletniego wydaje się analogiczne do pojęcia nieletniego używanego w prawie karnym i oznaczającego osobę, która w chwili czynu zabronionego nie ukończyła siedemnastego roku życia, czyli wieku, który jest wymagany do ponoszenia odpowiedzialności karnej (art. 10 *Ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny*, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517). Możliwe, że prawodawca partykularny próbuje wprowadzić nowe pojęcie, z tym że chociaż jest ono obecne w powszechnym kościelnym ustawodawstwie pozakodeksowym, to jednak nie znajduje się w normach generalnych określających pozycję wiernego w oparciu o okoliczność wieku.

upowszechniania pornografii dziecięcej. Tu również trzeba stwierdzić, że brakuje odniesienia do norm zawartych w VELM, bowiem o ile w myśl prawodawcy powszechnego pornografia dziecięca jest pojęciem obejmującym wszystkich małoletnich, to w przypadku znowelizowanych norm Konferencji Episkopatu Polski wciąż mowa o przedstawianiu małoletnich poniżej czternastego roku życia. Nie zmienia to oczywiście konieczności stosowania się do unormowań prawa powszechnego, stanowi jednak znaczącą niestaranność w nowelizacji prawa partykularnego.

Z kolei jeżeli chodzi o podmiotowy zakres przestępstw *contra sextum* z osobami małoletnimi, to w myśl przywołanych wyżej aktów prawnych może je popełnić przede wszystkim duchowny, a więc diakon, prezbiter i biskup. Trzeba jednak zauważyć, że zgodnie z art. 1 § 1 VELM, podmiotem zdefiniowanych tam przestępstw są również członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, którzy nie przyjęli sakramentu święceń. Także w kontekście czynów przestępczych *contra sextum* polegających na nadużyciu władzy trzeba mieć na uwadze, że udział we władzy rządzenia mogą mieć również świeccy, chociaż w kontekście przywołanego artykułu VELM będą to świeccy należący do szeroko rozumianego życia zakonnego.

Nieco inaczej unormowany jest podmiot wyżej wymienionych przestępstw w prawie partykularnym. O ile *Wytyczne* Konferencji Episkopatu Polski przy definiowaniu prawa materialnego podmiotem czynów *contra sextum Dekalogi paraeceptum* czynią wprost osoby duchowne, to już w normach proceduralnych nakazują w sposób analogiczny, *mutatis mutandis*, postępować w przypadku nadużyć przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą małoletnią poniżej osiemnastego roku życia popełnionych przez osoby konsekrowane lub innych świeckich działających w strukturach kościelnych¹⁹. Zalecenie to – w świetle zasad kościelnego prawa karnego – chociaż niewątpliwie słuszne duszpastersko i mogące mieć pozytywny wpływ na wiarygodność wspólnoty Kościoła, wydaje się jednak w części pozbawione podstaw prawnych, bowiem przypisuje do określonej procedury karnej za konkretne przestępstwo osoby, które zarówno w myśl prawa powszechnego, jak i partykularnego nie są w stanie popełnić tego typu przestępstw. Słuszne wydaje się jedynie wskazanie jako podmiotu przestępstwa osób życia konsekrowanego, bo chociaż jest to pojęcie nieostre, to jednak odpowiadające w pewnym zakresie art. 1 § 1 VELM normującemu, że przestępstw seksualnych mogą dopuszczać się członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Przy czym jest to pojęcie szersze niż wyrażone w prawie powszechnym, bo pod pojęciem osób konsekrowanych należy rozumieć również dziewice i wdowy konsekrowane, które

¹⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego*, art. 18.

nie zawierają się w wyliczeniu podmiotów zawartym w VELM. Wydaje się ponadto, że zakres materialny przestępstw *contra sextum*, które mogą popełnić, jest mniejszy, niż zawarty w art. 1 § 1a VELM. Trudno natomiast znaleźć uzasadnienie dla świeckich działających w strukturach kościelnych jako podmiotu przestępstw seksualnych, skoro nie są wymieniani jako osoby mogące dopuszczać się tego typu przestępstw ani w prawie powszechnym, ani partykularnym. Wydaje się, że ich karanie mogłoby być możliwe dopiero na gruncie kan. 1399 KPK i jedynie w odniesieniu do tego kanonu mogłaby, wobec tych osób, być stosowana procedura zmierzająca do wydania wyroku lub dekretu karnego.

A zatem środki zapobiegawcze w przypadku oskarżeń o czyny *contra minores* będą dotyczyły przede wszystkim wiernych duchownych. Wobec nich będą również najbardziej skuteczne, ponieważ w praktyce będą odsuwały od posługi duszpasterskiej i związanej z nią władzy święceń oraz w niektórych przypadkach, władzy rządzenia.

2. Poszczególne środki zapobiegawcze

Zasadniczo normy odnoszące się do środków zapobiegawczych znajdują się w kan. 1722 KPK. Dotyczy on co prawda procesu karnego, ale zgodnie z wolą prawodawcy może znaleźć zastosowanie także w postępowaniu przygotowawczym²⁰. Środki zaradcze same w sobie nie są karą, bowiem te mogą być nakładane jedynie za pomocą wyroku kończącego proces karny lub dekretu finalizującego postępowanie karnoadministracyjne. Są natomiast aktem administracyjnym, czyli decyzją władzy wykonawczej podjętą w konkretnej sprawie²¹. Zostają przedstawione adresatowi jako decyzja, co do której powinien się zastosować. W tej sytuacji nakładający środek zaradczy powinien poinstruować duchownego, którego on dotyczy, że nie jest to uznanie jego winy, ale jedynie zabezpieczenie na tym etapie postępowania²². Można w nich jednak odnaleźć podobieństwo do niektórych kar ekspiacyjnych wymienionych przez prawodawcę w kan. 1336 § 1 KPK²³. Są natomiast dolegliwością, która dotyka oskarżonego, stąd często bywają odbierane, zwłaszcza przez oskarżonego, jako kara wydana bez przedstawienia dowodów.

²⁰ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary (normy materialne i proceduralne)*, Tarnów 2019, s. 163-164.

²¹ Zob. J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 108-115.

²² J. Dochnalik, *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 14 (2015) nr 1, s. 57.

²³ Zob. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne*, s. 236-245.

Analizując kanoniczne środki zapobiegawcze należy wskazać celowość nakładania tego typu ograniczeń. Według prawodawcy kodeksowego należą do nich: uniknięcie zgorzenia, ochrona wolności świadków i zagwarantowanie wymiaru sprawiedliwości.

Pierwszy cel ma wymiar wspólnotowy, bowiem pozwala wiernym, którzy dowiedzieli się o przestępstwie, na konstatację, że władza kościelna we właściwy sposób reaguje na zaistniałe zło i w imię ewangelicznej miłości do najmłodszych i najsłabszych, nie pozwala na wyrządzanie im krzywdy. Trzeba mieć tutaj na uwadze, że czyny przestępcze wobec małoletnich słusznie budzą szczególnie oburzenie, a reakcja na nie jest sprawdzianem wiarygodności wspólnoty Kościoła²⁴.

Z kolei jeżeli chodzi o cel w postaci ochrony wolności świadków, to wiąże się on z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno domniemanej ofierze, jak i osobie zgłaszającej przestępstwo. Nie chodzi tu *stricte* o świadków w myśl kan. 1549-1550 KPK, chociaż niewykluczone, że osoby te będą zeznawały w procesie karnym lub karnoadministracyjnym, ale o wszystkich, którzy mają – choćby ze słyszenia – wiedzę na temat przestępstwa. Mogą to być także osoby zaufania publicznego lub osoby, które opisały przypadek przestępstwa w mediach. W postępowaniach dotyczących przestępstw *contra minores* chodzi jednak przede wszystkim o ochronę małoletnich, zwłaszcza tych, co do których zachodzi prawdopodobieństwo, że doświadczyli nadużyć seksualnych, i o tych, którzy byli tego świadkami. Niejako przy okazji za pomocą środków zaradczych chroni się inne osoby, które mogłyby być zagrożone przestępstwem.

Ostatnim celem nakładania środków jest zagwarantowanie możliwości przeprowadzenia sprawiedliwego procesu²⁵. Może być on zagrożony poprzez ryzyko ukrywania przyszłych dowodów, grożenie ofierze lub zgłaszającemu przestępstwo, ewentualnie nakłanianie ich przekupstwem bądź szantażem do wycofania oskarżenia, a także podważanie ich wiarygodności w celu zdezawuowania doniesienia o przestępstwie. Niebezpieczeństwo stanowią również możliwość wyszukiwania i próba przedstawiania przez oskarżonego świadków niemających wiedzy w sprawie, za to zakładających *a priori* niewinność sprawcy, poprzez powoływanie się na jego dokonania duszpasterskie.

Oczywiście nie sposób za pomocą środków zapobiegawczych uzyskać pewności realizacji zarysowanych przez prawodawcę celów, można jednak przyczynić się do ich wypełnienia, a tym samym z jednej strony zapewnić bezpieczeństwo małoletnim, a z drugiej doprowadzić do wydania sprawiedliwego wyroku lub dekretu. Paradoksalnie środki te służą również samemu oskarżonemu, bo-

²⁴ P. Skonieczny, *Przestępstwa contra mores a misja Kościoła*, s. 73-74.

²⁵ Zob. G. Leszczyński, *Prawo wiernego do sprawiedliwego procesu*, „Prawo Kanoniczne” 55 (2012) nr 4, s. 160-162.

wiem zapewniają mu ochronę przed przedwczesną oceną oskarżenia oraz koniecznością kontynuowania posługi kapłańskiej, często także wobec osób, które wniosły oskarżenie. Również stanowią obronę autorytetu samego ordynariusza lub hierarchy, ponieważ chronią ich przed oskarżeniami o lekceważenie czynów przestępczych i współudział w zgorzeniu.

Wśród mogących znaleźć zastosowanie – przy oskarżeniu duchownych o czyny *contra sextum* z osobami małoletnimi – środków zaradczych, należy przywołać jedynie te wymienione w kan. 1722 KPK. Należą do nich: oddalenie od świętej posługi, oddalenie od jakiegokolwiek urzędu i zadania kościelnego, nakazanie lub zakazanie pobytu w jakimś miejscu lub na terytorium, zabronienie publicznego uczestnictwa w Najświętszej Eucharystii²⁶.

Oddalenie od posługi wynikającej z władzy święceń może dotyczyć zarówno celebracji Eucharystii, jak i sprawowania innych sakramentów lub sakramentaliów. Trzeba jednak wyraźnie stwierdzić, że taki zakaz nie powoduje nieważności wykonywanych aktów władzy święceń. Ponadto zakaz ten będzie zawsze ulegał zawieszeniu, gdy ktoś będzie prosił o sprawowanie sakramentu w niebezpieczeństwie śmierci. Oddalenie od świętej posługi nie może także dotyczyć celebracji mszy *św. modo privato*.

Jeżeli chodzi o oddalenie od urzędu i zadania kościelnego, to trzeba tu mieć na uwadze zarówno wszystkie zadania udzielone na stałe, jak i te zlecone na czas określony, a nawet *ad casum* przed ich wypełnieniem. Zakaz sprawowania zadań i urzędów może być nałożony jedynie przez tego, komu te urzędy i zadania podlegają. Trzeba wyraźnie stwierdzić, że oddalenie od urzędu nie jest tożsame z jego pozbawieniem. Jeżeli chodzi zaś o władzę wynikającą z danego urzędu, to nie wygasa ona, chociaż nie powinna być przez oskarżonego duchownego wykonywana. Przy zastosowaniu tego środka zapobiegawczego należy mieć na uwadze konieczność zapewnienia duchownemu godziwego utrzymania, bowiem wraz z utratą urzędu lub zadania może mieć trudności z zapewnieniem sobie środków do życia²⁷. Ordynariusz nakładający ten środek musi również zapewnić oskarżonemu mieszkanie, jeżeli nie może korzystać z tego, które było mu przydzielone z tytułu pełnienia urzędu lub zadania.

²⁶ Podobne środki znajdują się w kan. 1473 KKKW: „Celem uniknięcia zgorzenia, ochrony wolności świadków i gwarancji wymiaru sprawiedliwości, Hierarcha, po wysłuchaniu rzecznika sprawiedliwości i wezwaniu samego oskarżonego, może, w jakimkolwiek stadium i stopniu procesu karnego zabronić oskarżonemu wykonywania święceń, urzędu, posługi lub innego zadania, nakazać lub zakazać pobytu w jakimś miejscu lub terytorium, a nawet zabronić publicznego przyjmowania Najświętszej Eucharystii”.

²⁷ Kongregacja Nauki Wiary, *List do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowanie „Wytucznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*, III, h, (3.05.2011), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 19 (2011) nr 1, s. 45-48.

Z kolei nakaz lub zakaz przebywania na jakimś miejscu lub terytorium jest co prawda przykładem kary ekspiacyjnej, jednak w tym kontekście nie występuje jako kara, ale jako środek zapobiegawczy. W przypadku zakazu przebywania ma na celu zabezpieczenie dowodów, które mogłyby być naruszone przez oskarżonego, gdyby przebywał w miejscu przestępstwa oraz zapobieżenie zgorzeniu, gdyby wierni musieli kontaktować się z duchownym, który jest oskarżony o czyny przeciwko małoletnim. Ponadto chroni samego oskarżonego przed ewentualnym samosądem ze strony tych, którzy dowiedzieli się o rzekomym przestępstwie. Natomiast nakaz przebywania w określonym miejscu jest rodzajem zabezpieczenia przez możliwym kontaktem oskarżonego z ofiarami i innymi osobami, które mają wiedzę na temat przestępstwa. Pozwala również na danie duchownemu czasu, by w swoim sumieniu skonfrontował się ze stawianymi mu zarzutami.

Wreszcie zabronienie publicznego uczestnictwa w Najświętszej Eucharystii, jako środek zapobiegawczy, ma za zadanie odsunięcie niebezpieczeństwa zgorzenia, które mogłyby powstać, gdyby wierni widzieli oskarżonego celebrującego publicznie Najświętszą Ofiarę, nie może być natomiast związany z zakazem całkowitego uczestnictwa w Eucharystii, bowiem osoba obłożona zakazem dalej ma obowiązek niedzielnego uczestnictwa we mszy świętej. Nie wolno jej jedynie uczestniczyć ministerialnie w obrzędach eucharystycznych, czy to celebrując Eucharystię wraz ze zgromadzoną wspólnotą, czy też wykonując czynności wynikające ze święceń diakonatu, posługi lektoratu lub akolitatu oraz funkcje kantora, komentatora i inne, zgodnie z przepisami prawa (kan. 230 § 1-3 KPK).

Nie można natomiast jako *stricte* środków zapobiegawczych traktować innych aktów, leżących w gestii ordynariusza lub hierarchy, niż te wymienione w kan. 1722 KPK, a które mogą mieć jednak zastosowanie w postępowaniu wstępnym w przypadku oskarżeń o czyny *contra sextum* z osobami małoletnimi²⁸. Do takich aktów należy zaliczyć przede wszystkim upomnienie kanoniczne (kan. 1339 § 1 KPK) i naganę (kan. 1339 § 2)²⁹. Upomnienie jest formą ostrzeżenia oskarżonego w związku z podejrzeniem popełnienia przez niego przestępstwa oraz przestrogą zarówno przed dalszymi czynami zagrożonymi karą, jak i próbą niesprawiedliwego wpływania na postępowanie kanoniczne. Posiada więc zarówno funkcję represyjną, jak i prewencyjną³⁰. Ma jednocześnie uświadomić oskarżonemu ciężar zarzucanych mu czynów. Z kolei nagana jest środkiem mającym zastosowanie wtedy, gdy postępowanie wiernego powoduje zgorzenie lub poważne naruszenie porządku publicznego. Chociaż zasadniczo odnosi się do postawy lub sposobu postępowania, który charakteryzuje się cią-

²⁸ Kongregacja Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych*, nr 60.

²⁹ Zob. także kan. 1427 KKKW.

³⁰ J. Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna, komentarz*, Warszawa 2008, s. 247-249.

głością lub powtarzalnością³¹, to jednak nic nie stoi na przeszkodzie, by została udzielona także w przypadku zgłoszenia pojedynczego czynu *contra sextum* z osobą małoletnią. Jej celem jest przede wszystkim skłonienie oskarżonego do skruchy i przywrócenie porządku we wspólnocie Kościoła. Dodatkowym celem udzielenia nagany, podobnie jak w przypadku upomnienia, jest prewencja. Zarówno upomnienie, jak i nagana nie są karami, mogą być zatem zastosowane także wtedy, gdy oskarżenie niesie ze sobą przynajmniej *fumus delicti*, przez co narusza porządek publiczny. Innym aktem przełożonego, różnym od środków zapobiegawczych, może być nałożenie pokuty kanonicznej, która jest obowiązkiem wykonania jakiegoś aktu religijności, pobożności lub miłości (kan. 1340 § 1 KPK i 1426 § 1 KKKW)³², a która może zostać dołączona do środków zapobiegawczych, zwłaszcza jeżeli ordynariusz lub hierarcha uznają, że odniesie pozytywny duchowy skutek w życiu oskarżonego.

Środkiem zaradczym nie mogą być również cenzury, które są karami zmierzającymi do poprawy sprawcy i mogą być nakładane jedynie na drodze procesu karnego lub postępowania karnoadministracyjnego. Szczególnie trzeba zwrócić tu uwagę na karę suspensy, która zabraniając duchownemu wszystkich bądź niektórych aktów władzy święceń i/lub władzy rządzenia oraz wykonywania wszystkich bądź niektórych uprawnień lub zadań związanych z urzędem (kan. 1333 § 1 KPK i 1432 KKKW)³³ bywa wykorzystywana przez ordynariuszy lub hierarchów do odsunięcia oskarżonego duchownego od czynności kapłańskich. Jest to działanie nawiązujące do suspensy *ab officio* oraz suspensy *a divinis*, które w Kodeksie z roku 1917³⁴ były nie tylko karami poprawczymi, ale również odwetowymi, nakładanymi także na pewien czas³⁵. Stąd stosowano je w okolicznościach poważnego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Jednak zgodnie z aktualnym prawodawstwem, cenzury nie mogą być stosowane jako środki zapobiegawcze.

Prawodawca powszechny stwierdza również, że należy unikać rozwiązań, które polegają na przeniesieniu oskarżonego na inny urząd, do innego Kościoła partykularnego lub innego domu zakonnego. Wynika to z przekonania, że samo oddalenie od miejsca przestępstwa lub domniemyanych ofiar, nie stanowi właściwego rozwiązania problemu³⁶.

Środki zapobiegawcze zawarte są również w prawie partykularnym, pokrywają się jednak zasadniczo z ustawodawstwem powszechnym. Należy przy-

³¹ Tamże, s. 250.

³² Tamże, s. 255.

³³ Zob. tamże, s. 227-230.

³⁴ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

³⁵ Zob. I. Grabowski, *Prawo kanoniczne*, wyd. IV, Warszawa 1948, s. 661-666.

³⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych*, nr 63.

wołać przede wszystkim *Wytyczne* KEP, w których prawodawca odwołuje się zasadniczo do kan. 1722 KPK. Zostały one opracowane w oparciu o okólnik Kongregacji Nauki Wiary z 3 maja 2011, który zawiera również wskazania co do stosowania środków zapobiegawczych³⁷. Stąd w *Wytycznych* KEP znajdują się takie środki zaradcze jak: odsunięcie od pracy z dziećmi i młodzieżą oraz poddanie się – za uprzednią, wyraźną, świadomą i wolną zgodą oskarżonego – specjalistycznej diagnozie i w razie potrzeby terapii³⁸. Jest to rozszerzenie w stosunku do norm powszechnych, bowiem ani prawo kodeksowe, ani pozakodeksowe nie przewiduje takiego środka³⁹. Dodatkowo prawodawca partykularny normuje, że do czasu wyjaśnienia zarzutów duchowny nie może być dopuszczony do posługi oraz nie może być przeniesiony do pracy w innej diecezji. Jest to istotne wyjaśnienie i jednocześnie nawiązanie do *Vademecum* Kongregacji Nauki Wiary, bowiem wcześniejsza praktyka kościelna niejednokrotnie polegała na przeniesieniu duchownego do innego Kościoła partykularnego. Ważne jest również dopowiedzenie, że oskarżonego nie można dopuścić do posługi, czyli całego *spectrum* działań wynikających z władzy święceń, urzędów i zadań, bowiem zakaz pracy jedynie w odniesieniu do małoletnich jest trudny do praktycznej realizacji.

3. Normy proceduralne

Zgodnie z przywołanym już kan. 1722 KPK środki zapobiegawcze może nałożyć ordynariusz⁴⁰ po wysłuchaniu rzecznika sprawiedliwości i wezwawszy samego oskarżonego. Trzeba jednak zauważyć, że zastosowanie ich w trakcie dochodzenia wstępnego nie wymaga zachowania wszystkich tych czynności. Przede wszystkim na tym etapie postępowania nie występuje rzecznik sprawiedliwości, bowiem nie wniesiono jeszcze aktu oskarżenia. Ponadto w sprawach *contra sextum* częściej ma zastosowanie postępowanie karnoadministracyjne, w którym rzecznik sprawiedliwości nie występuje. Natomiast z przywołanych

³⁷ Kongregacja Nauki Wiary, *List do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „Wytycznych”*, I, d, 3; II.

³⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego*, art. 7.

³⁹ Zakaz kontaktu z małoletnimi jako środek zapobiegawczy proponowany jest w okólniku Kongregacji Nauki Wiary z 3 maja 2011, Kongregacja Nauki Wiary, *List do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „Wytycznych”*, II.

⁴⁰ Nałożenie środków zapobiegawczych, w myśl art. 15 motu proprio *Vos estis lux mundi*, w sytuacji zaniedbań przełożonych wymienionych w art. 6 tegoż aktu prawnego, leży również w kompetencji właściwej dykasterii Stolicy Apostolskiej, która działa na wniosek metropolity prowadzącego postępowanie. Omówienie tego zagadnienia, przekracza jednak znacznie ramy niniejszego artykułu.

czynności konieczne wydaje się wezwanie i wysłuchanie oskarżonego. Ordynariusz będzie miał wtedy możliwość zarówno zapoznać duchownego ze stawianymi mu zarzutami, jak i wyjaśnić, że nakładane środki zapobiegawcze nie są karą i nie przesądzą o winie, stanowią natomiast formę ochrony zarówno domniemych ofiar, jak i samego oskarżonego.

Środki powinny być nałożone nakazem, chociaż należy się do nich zastosować także wtedy, gdy zostały wydane ustnie. Nakaz jest dekretem, za pomocą którego kompetentna władza kościelna jednej lub określonym osobom wprost i zgodnie z prawem coś poleca uczynić lub czegoś zaniechać (kan. 49 KPK). Forma pisemna wynika przede wszystkim z ogólnych norm dotyczących poszczególnych aktów administracyjnych (kan. 37 KPK) oraz z konieczności ewentualnego udowodnienia nałożonych środków. Nakaz zawierający środek zabezpieczający powinien być podany do wiadomości adresata zgodnie z kan. 54-56 KPK.

Ordynariusz powinien zastosować środki zapobiegawcze zawsze wtedy, gdy oskarżenie duchownego o czyny *contra sextum Decalogi praeceptum* wydaje się przynajmniej prawdopodobne. Może je również nałożyć w sytuacji, gdy zgłoszenie, które wpłynęło, nie spełnia co prawda przesłanek przestępstwa wobec osoby małoletniej, ale sam czyn jest grzeszny, niewłaściwy lub nieroztropny. Co ważne, jako że sprawy dotyczące czynów nierządnych z małoletnimi charakteryzują się niejednokrotnie znaczną dynamiką, bowiem często zarzuty wobec duchownego bądź ulegają zwielokrotnieniu z racji upublicznienia czynu i zgłaszania się nowych ofiar, bądź – co niestety rzadziej – słabną, gdy okazuje się, że czyny i zachowania zostały nadinterpretowane, ordynariusz może zmniejszać środki zapobiegawcze, zarówno zaostrzając je, jak i łagodząc. Ich stosowanie powinno być zgodne z zaistniałymi okolicznościami i zawsze mieć na uwadze wskazaną przez prawodawcę celowość. Przy czym trzeba zauważyć, że nie ma absolutnego obowiązku nakładania w każdej sytuacji opisywanych środków, bowiem w konkretnej sprawie ordynariusz może innymi środkami zrealizować cele w postaci zapobieżenia powstania zgorzenia oraz ochrony ofiar i osób zgłaszających przestępstwo. Może również poczekać na większe uprawdopodobnienie się doniesienia o przestępstwie, zwłaszcza, gdy pierwotne źródło zgłoszenia wydaje się mało wiarygodne.

Powyższe zagadnienie wyraźnie normuje Konferencja Episkopatu Polski w wydanych przez siebie *Wytycznych*. W ich myśl, ordynariusz w sytuacji ujawnienia czynów duchownego *contra sextum*, które dotyczyłyby wydarzeń bieżących i wydawały się prawdopodobne, ma prawo do zastosowania postanowień kan. 1722 KPK. Z kolei jeżeli oskarżenie wskazywałoby na czyny dokonane w niedalekiej przeszłości, lecz w aktualnej sytuacji nie byłoby bezpośredniego zagrożenia dla małoletnich, do przełożonego kościelnego należy decyzja, czy zastosować wobec duchownego środki zapobiegawcze opisane w KPK oraz czy od-

sunąć go od pracy z dziećmi i młodzieżą do czasu wyjaśnienia sprawy. Wreszcie, gdy chodzi o zarzuty dotyczące dawnych czynów, należy ocenić zasadność zastosowania środków zapobiegawczych, przy zachowaniu zasady kanonicznej słuszności, czyli sprawiedliwości złagodzonej ewangeliczną miłością⁴¹. Z całą pewnością nie można natomiast czekać na wyrok sądów powszechnych, jeżeli w sprawie toczyłoby się również postępowanie wynikające z prawa państwowego⁴².

Przy analizowaniu norm proceduralnych dotyczących nakładania środków zapobiegawczych rodzi się wątpliwość, czy dotkniętemu nimi wiernemu przysługuje prawo wniesienia rekursu. F. Loza w komentarzu do kan. 1722 KPK twierdzi, że przeciwko dekretovi nakładającemu środek nie ma rekursu, ponieważ jest on wydany w ramach procesu karnego i możliwość odwołania sparaliżowałaby sam proces. Dodatkowo powołuje się na kan. 1958 Kodeksu z 1917 r., który przeciwko tego typu dekretovi nie przewidywał rekursu⁴³. Wydaje się jednak, że ta interpretacja jest właściwa tylko w sytuacji środków zabezpieczających nakładanych w trakcie procesu karnego, bowiem w myśl kan. 1732 KPK od poszczególnych aktów administracyjnych pozasądowych wydanych w zakresie zewnętrznym, przysługuje prawo do złożenia rekursu. Jeżeli środki nakładane są nakazem przed rozpoczęciem procesu, to należy uznać, że przysługuje od nich odwołanie do wyższego przełożonego za pośrednictwem autora aktu. W sytuacji zaś, gdy oskarżony zdecyduje się na wniesienie rekursu, nie wolno ordynariuszowi odwołać go od tej decyzji innymi środkami administracyjnymi. Wydaje się jednak, że taki rekurs nie ma skutku zawieszającego, bowiem nie posiada charakteru ściśle karnego (zob. kan. 1353 KPK), a zatem duchowny od początku ma obowiązek zastosowania się do nałożonych na niego ograniczeń. Ordynariusz ma jednak powinność zadbania, by wskutek nałożonych środków duchowny nie został pozbawiony tego, co jest konieczne do życia⁴⁴. Ponadto cały czas należy pamiętać, że duchowny obłożony środkami zaradczymi nie może być traktowany jak przestępca, ponieważ nie potwierdzają one jednocześnie ani prawdziwości złożonych oskarżeń, ani pocztytalności domniemanego sprawcy.

Środki zapobiegawcze, nałożone w postępowaniu wstępnym, należy potwierdzić wraz z rozpoczęciem procesu karnego lub karnoadministracyjnego. Również wtedy można zastosować środki bardziej odpowiednie do pojawiających się okoliczności, co zakłada zarówno ich złagodzenie, jak i zaostrzenie.

⁴¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Wtyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego*, art. 7.

⁴² F. Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013, s. 109.

⁴³ F. Loza, *Proces karny. Komentarz do kan. 1717-1731*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, P. Majer [red.], Kraków 2011, s. 1288-1298.

⁴⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Wtyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego*, aneks nr 2, art. 2, 3°.

Mogą być również nakładane w trakcie trwania procesu, czy to karnego, czy karnoadministracyjnego. Wydaje się, że w tym czasie kompetentny dalej jest ordynariusz, a dodatkowo w trakcie procesu karnego uprawnienie to przysługuje wyznaczonemu przewodniczącemu trybunału na wniosek rzecznika sprawiedliwości (SST art. 19)⁴⁵.

Środki zapobiegawcze należy zawsze odwołać z chwilą, gdy ustanie przyczyna ich nałożenia, czyli gdy zarzuty wobec duchownego zostaną odwołane lub wstępne dochodzenie wykaże ich nieprawdopodobieństwo. Zaleca się jednak szczególną roztropność w ustalaniu, czy przyczyna nałożenia środków ustała⁴⁶. Może się bowiem zdarzyć, że wycofanie zarzutów wynikało z niesprawiedliwych działań oskarżonego. W tej sytuacji lub w przypadku pojawienia się nowych zarzutów, nie wyklucza się możliwości ponownego nałożenia środków. Zarówno odwołanie, zmiana, jak i ponowne ich nałożenie muszą mieć formę dekretu i być podane do wiadomości oskarżonego.

Ponadto środki zapobiegawcze tracą moc z chwilą zakończenia ewentualnego procesu karnego. Jeżeli oskarżony został uniewinniony lub odstąpiono od wymierzenia kary, dalsze stosowanie środków byłoby niesprawiedliwe. Natomiast jeżeli została na duchownego nałożona kara, to przejmuje ona rolę dotychczas stosowanych środków, przy czym nie wyklucza się podobieństwa kary do wcześniej zastosowanych środków, zwłaszcza, jeżeli na przestępcę została nałożona kara ekspiacyjna lub suspensa. Trzeba jednak zauważyć, że w przypadku apelacji lub rekursu środki zapobiegawcze pozostają w mocy do czasu wydania prawomocnego wyroku lub decyzji⁴⁷.

Zakończenie

Podsumowując należy zauważyć, że karne środki zaradcze zabezpieczają poczucie sprawiedliwości wspólnoty Kościoła, chronią przed zgorzeniem oraz zabezpieczają wolność świadków i ewentualnych ofiar czynów *contra sextum Decalogi praeceptum*. Jako że nie są karami, nie przesądzają o winie oskarżonego. Ich katalog zamieszczony w normach powszechnych oraz w prawodawstwie partykularnym daje ordynariuszowi możliwości ich stosowania zgodnie z okolicznościami oskarżenia. Ta elastyczność, zarówno w treści, jak i w sposobie aplikacji, pozwala na takie ich stosowanie, by z jednej strony chronić osoby małoletnie w Kościele, a z drugiej nie przesądzać o winie sprawcy przed wydaniem sprawiedliwego wyroku.

⁴⁵ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary*, s. 164.

⁴⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych*, nr 61.

⁴⁷ Tamże, nr 149.

Bibliografia

Akty prawne

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1148-1259.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317, tłum. polskie, Poznań 1984.
- Franciszek, *List apostolski motu proprio Come una madre amorevole*, AAS 108 (2016), s. 715-717.
- Franciszek, *List apostolski motu proprio Vos estis lux mundi* (9.05.2019), http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html, (dostęp 6.02.2021)
- Jan Paweł II, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, Sacramentorum sanctitatis tutela* (30.04.2001), AAS 93 (2001), s. 737-739.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Uchwała nr 13/366/2014 z 8.10.2014 r., znowelizowana na mocy uchwały nr 5/376/2027 z 6.06.2017 r. i na mocy uchwały nr 14/384/2019 z 8.10.2019 r., „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 31 (2019), s. 261-270.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* (18.5.2001), AAS 93 (2001), s. 785-788, tłum. polskie *Miesięcznik Pasterski Płocki*, 68, 10 (2001), s. 415-417.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „Wytycznych” dotyczących sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*, III, h, (3.05.2011), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 19 (2011) 1, s. 45-48.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419-434.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich*, wersja 1.0 (16.07.2020), 1, 5°, tekst za: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Aspekt prawny. Dokumenty. Komentarze*, P. Studnicki, M. Dalgiewicz [red.], Ząbki 2020, 59-99.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny*, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 1740, 2320.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny*, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.

Literatura przedmiotowa

- Astigueta D., *Ultime modfiche al motu proprio delicta graviora*, w: *Il quindicesimo anniversario dell'istituto di diritto canonico „Ad instar facultatis” dell'Universita Cattolica Pasmny Peter*; S. Szuromi [red.], Budapeszt 2011, s. 69-87.
- Borek D., *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary (normy materialne i proceduralne)*, Tarnów 2019.

- Borek D., *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym*, Tarnów 2015.
- Cito D., *Las nuevas normas sobre los «delicta graviora»*, „Ius Canonicum” 50 (2010), s. 643-658.
- Dochnalik J., *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 14 (2015) nr 1, s. 50-65.
- Grabowski I., *Prawo kanoniczne*, wyd. IV, Warszawa 1948.
- Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.
- Lempa F., *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013.
- Leszczyński G., *Prawo wiernego do sprawiedliwego procesu*, „Prawo Kanoniczne” 55 (2012) nr 4, s. 159-174.
- Loza F., *Proces karny. Komentarz do kan. 1717-1731*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, P. Majer [red.], Kraków 2011, s. 1288-1298.
- Skonieczny P., *Przestępstwa contra mores a misja Kościoła w sytuacji zgorzenia*, „Symposium” 20 (2016) 2, s. 73-96.
- Syryjczyk J., *Kanoniczne prawo karne, część szczegółowa*, Warszawa 2003.
- Syryjczyk J., *Sanckje w Kościele. Część ogólna, komentarz*, Warszawa 2008.

